

ISKOLAI KÖNYVTÁR A 21. SZÁZADBAN

Szerzők:

Gulyás Krisztina
Tiszavasvári Kabay János Általános Iskola
(Magyarország)

Mező Katalin (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Első szerző e-mail címe:
krisszgulyas@gmail.com

Lektorok:

Mező Ferenc (PhD)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
(Magyarország)

Kelemen Lajos (PhD)
Poliforma Kft. (Magyarország)

...és további két anonim lektor

Gulyás Krisztina, Mező Katalin (2022): Iskolai könyvtár a 21.században. *Különleges Bánásmód*, 8. (3). 109-119. DOI: [10.18458/KB.2022.3.109](https://doi.org/10.18458/KB.2022.3.109)

Absztrakt

A tanulmány az iskolai könyvtárak egy lehetséges, új könyvtárpedagógiai funkciójával, a könyvtár, mint fejlesztőpedagógiai színtér bemutatásával foglalkozik. A tanulmány a könyvtáros és fejlesztőpedagógus hivatás szinergiapontjait, az általános iskolai könyvtárak hagyományos és újszerű feladatait, valamint a tanítás-tanulás, tanulásfejlesztés, információkeresés folyamatában megjelenő fejlesztőpedagógiai lehetőségeket elemzi. A tanulmány célja bemutatni azt, hogy az iskolai könyvtár, mint megújuló fejlesztősegítő információs központ, milyen módon tudja a hagyományos funkció szerinti küldetését célravezetően végezni, ugyanakkor a 21. századi elvárásoknak megfelelő új tartalmakkal kibővítve érdekes színterré válva a tanulói képességek fejlődését elősegíteni.

Kulcsszavak: könyvtárpedagógia, fejlesztőpedagógia, OxIPO modellen alapuló tanulásfejlesztés, élménypedagógia

Diszciplína: pedagógia

Abstract

SCHOOL LIBRARY IN THE 21ST CENTURY

The study deals with a possible new library pedagogic function of school libraries, and the presentation of the library as a development pedagogic arena. The study analyzes the points of synergy between the professions of librarian and developmental pedagogue, the traditional and innovative tasks of elementary school libraries, as well as developmental pedagogic opportunities that appear in the process of teaching-learning, learning development, and information searching. The aim of the study is to show how the school library, as a renewable development-assisting information center, can effectively carry out its mission according to its traditional function, at the same time, expanded with new content that meets the expectations of the 21st century, it becomes an interesting arena to promote the development of student abilities.

Keywords: library pedagogy, developmental pedagogy, Learning development based on the OxIPO model, experiential pedagogy

Disciplines: pedagogy

A család után az iskola a második legfontosabb színtér a gyermekek életében. Itt történik a tanítás és tanulás kölcsönös egységében a nevelés azon része, mely az ismeretek elsajátítására, a műveltség megszerzésére, az értelmi képességek kialakítására irányul, ezzel is hozzájárulva a gyermekek személyiségének kibontakozásához. Az általános iskolai oktatás egyik feladata az olyan készségek kialakítása és fejlesztése, melyek segítségével a tanulók egyénileg is nyitottá, motiválttá válnak az önképzésre, az önálló, produktív tanulásra és annak fejlesztésére, valamint képessé válnak az eligazodásra és szűrésre az információszerzés folyamatában (Mező, 2011). Az „iskolából kikerülve a további boldogulás érdekében nem lezárt ismeretanyagra van szükség, hanem olyan komplex ismeret- és készségrendszerre, mely lehetővé teszi az információszerzést és -feldolgozást az élet minden területén” (Fűz, 2018, 5. o.).

A 21. század felgyorsult, digitális, információgazdag világa az adott életkorban megszerzhető tudás gyors, azonnali megszerzésének lehetőségét és a folyamatos változást hozta magával. A tanulóknak alkalmazkodni kell az információrengtegből érkező folyton változó elvárásokhoz, ezáltal előtérbe kerültek azoknak a kompetenciáknak (pl. kreativitás, problémaérzékenység, rugalmas problémakezelés stb.) a birtoklása, amelyek lehetővé teszik az élethosszig tartó tanulást. A hagyományos tanulási színterek átalakulóban vannak. A korábban jellemzően az osztálytermekben megvalósuló tanulás mellett/helyett egyre jelentősebb szerep hárul az iskolai tantermen kívüli, segítő-fejlesztő információs tereken keresztül megvalósuló tanulásra, melyek az iskolai tananyag ismeretanyagával összehasonlítható volumenű és érvényű tájékozottság megszerzését teszik lehetővé. Az egyik ilyen segítő-fejlesztő információs színtér, az iskolai könyvtár.

Az iskola és az iskolai könyvtár interakcióban állnak egymással. Színvonalas oktatás megfelelő szellemi háttérrel biztosító könyvtár mellett valósulhat meg. A könyvtár az ismeretszerzésnek, az önművelődésnek, a könyv és könyvtárhasználat -, az információgyűjtés és annak technikáinak elsajátításának helyszíne. Olyan szervezet, mely a különböző típusú dokumentumokból álló gyűjteményének

folyamatos gyarapítására, feltárására, rendszerezésére, tárolására és tapasztására törekszik a mindenkori oktatási igényekhez igazodva a produktív tanulás céljából, emellett koordinálja a tanórai és a tanórán kívüli olvasáspedagógiai, könyvtárhasználati, könyvtárinformatikai tevékenységeket, olvasásfejlesztő szolgáltatásaival törekszik a lemorzsolódás csökkentésére.

A magyarországi könyvtári rendszer többszintű, különböző méretű (országos, megyei, települési) és különböző típusú (nemzeti, szak, közművelődési, felsőoktatási, iskolai). A könyvtár minden esetben a művelődni és szórakozni vágyó közönség igényeinek kielégítését célozza (Könyvtári Intézet, 2012).

Az oktatási intézményeken belül működő iskolai könyvtárak az aktuális oktatási igényekhez igazodva, saját könyvtárpedagógiai programjukban megfogalmazott elvek szerint biztosítják a működést a tanítás-tanulás folyamatában az iskolapolgárok számára. Feladatuk a segítségnyújtás a tanulók könyvhasználati, információgyűjtési kompetenciáinak kialakítása, a dokumentumismeret és az információs sztrádán történő tájékozódási eszközök használatának, az önművelő szellemi munka technikájának elsajátítása, a könyvtárhasználati ismeretek oktatása, olvasói igényeknek megfelelő rendezvények, programok lebonyolítása, olvasásfejlesztés és tanácsadás. Alaptevékenységükkel és színes, a különböző olvasói igényeket kielégítő szolgáltatásaikkal, programjaikkal igyekeznek megfelelni a tanulási folyamat és annak fejlesztésével összhangban lévő célkitűzéseiknek.

Az iskolán belül működő könyvtár a sajátos légkörével, mindenki számára lehetőséget kínáló változatos olvasásfejlesztő programjaival, a sajátos tanulási környezetre jellemző, felfedező és élményszerű oktatási módszerek használatának alkalmazhatóságával fejlesztik a diákok önművelődési igényét, önállóságát, érdeklődését a tanulási folyamatokban, kedvezően alakítva ezáltal a tantárgyak közti átjárhatóságot és a belsővé tételt is. A diákok érdeklődését, tanulás iránti igényüket, készségeiket és képességeiket itt olyan környezetben, olyan tevékenységekkel lehet észrevétlen fejleszteni, melyeket ők maguk szívesen végeznek. Ehhez a tevékenységhez a könyvtári munka folyamatos újítására,

finomítására, partneri viszony kialakítására (tanulóval és családjával), játékoságra, folyamatjellegre és célközpontúságra van szükség, valamint kezdeményező, elhivatott, példamutató, „gyerekmágnes” fejlesztő-könyvtárosra, és az őt támogató iskolapolgárokra (intézményvezetés, tantestület, diák). (Tiszavasvári Kabay János Általános Iskola, 2021).

Jelen tanulmányban kísérletet teszünk arra, hogy bemutassuk az iskolai könyvtárak általánosan ismert szerepeit valamint törekszünk az iskolai könyvtárak megújításának, funkcióbeli bővítésének lehetséges módjainak ismertetésére is.

Az iskolai könyvtár

Az iskolai könyvtár a közoktatási intézményben olyan tanítási-tanulási színhely, ahol a 21. század információs társadalmában az iskola polgárainak sikeres eligazodásához biztosítja az információhordozók és egyéb források használatát, valamint szolgáltatásaival és (olvasás)fejlesztő programjaival a tanulókat önálló tanulási készségekkel fegyverzi fel, hogy gondolkodóvá és a különböző típusú információhordozó hatékony használóivá váljanak (Oktatási Hivatal, 2007).

Az iskolai könyvtár működését meghatározó legfontosabb alapdokumentumok a következők:

- a közoktatási intézmény Alapító Okirata,
- a közoktatási intézmény Szervezeti és Működési Szabályzata és mellékletei,
- a közoktatási intézmény Házirendje,
- a közoktatási intézmény Pedagógiai Programja - Helyi tanterv,
- a közoktatási intézmény tankönyvellátás rendje,
- 1993. évi LXXIX törvény a közoktatásról hatályos szövegrészei,
- 2011. évi CXCV törvény a nemzeti köznevelésről,
- 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények és a köznevelési intézmények névhasználatáról,
- 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről, alkalmazásáról,
- 2012. évi CLII törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a

közművelődésről szóló 1997. évi CXL törvény módosításáról.

A működést meghatározó fenti lista is megerősíti a tényt, hogy az iskolai könyvtár az oktatási folyamat beágyazott része. Alapvető szolgáltatásai az írni-olvasni tudás és eligazodás, az információs műveltség, a tanítás-tanulás és a kultúra szempontjából meghatározók. Az iskolai könyvtár támogatja, erősíti és pozitívan formálja a közoktatási intézmény pedagógiai programjában és helyi tantervében megfogalmazott célok megvalósítását, olvasásfejlesztő, így törekszik fenntartani a tanulóknál az olvasás és a tanulás szokását és örömeit, a könyvtárhatalmas szokásokat. A tanulók tudásának, képességeinek, képzeletének fejlesztése és a kapcsolódásuk érdekében a könyvtár lehetőséget kínál az információk létrehozására és alkalmazására. Közössége minden tanulója segít a tanulásban, az információhasználat gyakorlásában az információ és hordozó típustól függetlenül, kiterjesztve ezt az előszavas kommunikációra vonatkozó fejlesztésre is. A könyvtár elérhetővé teszi a szűkebb és tágabb világunk információihoz és annak forrásaihoz való hozzáférést, amelyek az iskolapolgárokat változatos gondolatokkal, tapasztalatokkal és véleményekkel állítja szembe, ezáltal gondolkodásra készíti.

Az iskolai könyvtár az iskola pedagógiai programját segítő kulturális és közösségi tudatot elfogadó és fejlesztő programokat, rendezvényeket szervez együttműködve a tanulókkal, pedagógusokkal, iskolavezetéssel és a szülői házzal. Biztosítja az információhordozókat, az új ismeretekhez való hozzáférést, azaz az iskolai könyvtári szolgáltatásokat, az olvasás, önművelődés lehetőségét az egész iskolai közösség számára. Ezen feladatokat elvégezve, folyamatosan fejleszti célkitűzéseit, szolgáltatásait és színesíti, bővíti azok körét, a megfelelő információhordozók beszerzésével, használatával és hozzáférésük biztosításával, sajátos oktatási helyszínével, módszertárával és jól képzett könyvtárosával. Konklúzióként levonható tehát, hogy „az iskolai könyvtár nélkülözhetetlen minden olyan hosszú távú stratégiában, mely a társadalomba való beilleszkedést, az oktatást, az információ ellátást, a gazdasági, a szociális és a kulturális fejlesztést célozza meg” (IFLA, UNESCO, 2019, 1.).

Az iskolai könyvtáros általános feladata, szerepe

Az iskolai könyvtáros a könyvtáros szakképesítés mellett pedagógus végzettséggel is rendelkezik (ideális esetben informatikus is), így könyvtáros tanárként könyvtárban olvasásfejlesztő és tanácsadó, valamint a tankönyveket, taneszközöket, módszereket kiegészítő és gazdagító, a könyvtári források használatát segítő tevékenységet végez. Együttműködik az intézménye vezetőivel és pedagógusaival annak érdekében, hogy a tanulóközösség minden tagja el tudja sajátítani a szükséges olvasási-tanulási, problémamegoldási, info-kommunikációs technológiai készségeket. (IFLA, UNESCO, 2019, 2.)

A rendelkezésére álló könyvtár-pedagógiai eszközrendszerrel szakszerűen és tervszerűen alakítja és végzi munkáját, biztosítja intézménye (és azon túl) könyvtár-pedagógiai programjának hatékony megvalósulását. A könyvtáros könyv és könyvtárhasználati órákat tart, mely befogadó tárgyként, beolvad az egyes szaktárgyakba, ezáltal szorosan kapcsolódik minden műveltségterülethez. Ezért az iskolai könyvtáros az intézménye minden munkaközösségével kapcsolatban áll. Könyvtárnépszerűsítő munkája mellett célja az életen át tartó tanulásra, produktivitásra való rávilágítás olyan tanulási környezetben, a könyvtárszobában, melyben az iskolapolgárok tevékenységüket önszántukból, szívesen végzik és jól érzik magukat. Magas szintű információs műveltségével és digitális írástudásával olyan tudás és eszközrendszer készségi szintű gyakorlati átadását, készségek és képességek kialakítását fejleszti és végzi, melyet további élete során kamatoztatni tud az egyén. „A jól működő iskolai könyvtár és a megfelelően végzett, az egész iskola pedagógiai gyakorlatát átszövő könyvtárpedagógiai tevékenység minőségi értéket teremt.” (Oktatási Hivatal, 2017, 4.)

„Az iskolai könyvtáros szakmailag jól képzett dolgozó, aki felelős az iskolai könyvtár munkájának megtervezéséért és a működtetésért, akit egy lehetőleg jó szakembergárda segít, s aki együttműködik az iskolai közösség minden tagjával, továbbá kapcsolatot tart a közkönyvtárakkal és másokkal.” (IFLA, 2015, 26.). A könyvtárak alapfeladata, hogy fizikai és szellemi hozzáférést adjanak az

információhoz: állományszervezés és rendezés, kölcsönzés, helyben használat, könyvtárközi kölcsönzés, reprográf tevékenység, direkt és indirekt offline és online információs tájékoztatás, kiadványok szerkesztése.

Szolgáltatásainak színvonala és volumene pedig a háttérben lévő humán erőforrás függvénye. Mivel az iskolai könyvtárostól elvárás az intézménye pedagógiai folyamatainak való megfelelés, ezért a szakma sajátos módján tanári végzettséggel is rendelkezik. A könyvtárosok informatikai, pedagógiai és könyvtárosi készségekkel és képességekkel is rendelkeznek. Az iskolai közösségben történő könyvtári munka eredményességét nem csak a megfelelő képzettség(ek), digitális írástudás határozzák meg, hanem a „gyerekmágnes”, gyermek és cél központú, motivált, példamutató, kreatív, játékos, nyitott, kezdeményező, olvasás népszerűsítő és tanácsadó, reflektív, tanulás támogató-fejlesztő, empátikus, esélyteremtő, elkötelezett, problémamegoldó, felelősségvállaló személyiség is.

Az iskolai könyvtáros szerepei az IFLA Iskolai könyvtári mutató (Schultz-Jones és Oberg, 2015, 27.) meghatározásában:

- tanítás – tanulás, könyvtárpedagógia tervezője és megvalósítója,
- munkaterv, programtervek készítője, megvalósítója, értékelője, reflektálója,
- állományszervező (beszerzés, tárolás, visszakeresés),
- információs és kommunikációs műveltség teremtő-fejlesztő,
- viselkedésrendező,
- az olvasásnépszerűsítő és tanácsadó,
- tájékozott és tájékozódik a gyermek- és ifjúsági irodalomban,
- az olvasást, tanulási problémát, nehézséget befolyásoló tényezők ismerője,
- kommunikatív és együttműködő,
- digitális írástudó és médiaismerő,
- erkölcsi és szociális felelősségvállaló,
- elszámoltatható szolgáltatásokat nyújtó az iskolapolgárok számára,
- élethosszig tartó tanulás sugallója,
- törekszik a folyamatos szakmai fejlődésre,
- ismeri az iskolai könyvtáros szakma értékeit.

A felsorolt kompetenciákból jól látható, hogy az iskolai könyvtáros vezető is egyben, hisz irányít, együttműködik, könyvtárszakmai, könyvtárpedagógiai tevékenységet végez, de lehetséges, hogy az adminisztrációs és technikai feladatokat is ellátja. Felel a megfelelő tanítási-tanulási környezet megteremtéséért, melyek az olvasás, kérdezés, jegyzetelés - kutatás, gondolkodás, a kreatív tanulás nélkülözhetetlen feltételei.

Az iskolai könyvtár funkciói

Az iskolai könyvtár az intézménye tanítási, nevelési és tanulási tevékenységeiknek része, kapcsolatban áll a munkaközösségekkel, céljai összhangban vannak az iskola céljaival, társadalmi irányelveivel, mint például a tanulói elkötelezettség növelése, a különféle tanulók befogadása vagy kapcsolat a tágabb környezettel.

Az IFLA Iskolai könyvtári útmutató (Schultz-Jones és Oberg, 2015, 42.) megfogalmazásában „egy képzett iskola könyvtáros oktatási tevékenységének alábbi feladatokra kell összpontosítania:

- az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése,
- a média- és információs műveltség oktatása (pl. információs műveltség, információs készségek, információs kompetenciák, médiaközi műveltség),
- a kutatásalapú tanulás (pl. probléma alapú tanulás, kritikus gondolkodás),
- technológiai integráció,
- a tanárok szakmai fejlődésének segítése,
- az irodalom és a kultúra értékelése.”

Alaptevékenységeinek középpontjában az iskola pedagógiai programja áll, mely tükrözi a tantervi követelmények előrehaladását évfolyamról évfolyamra.

Írni-olvasni tudás népszerűsítése, olvasásnépszerűsítés: a pedagógus, a könyvtáros és a szülő célja is az, hogy a gyerek tudjon és szeressen is olvasni, hogy jól olvasó, gondolkodó, problémamegoldó felnőtté váljon. Ez célirányú motiválással kezdeményezhető és érhető el: pedagógusok és szülők példamutatóásával, az olvasás mindennapok szokásává

tételével, kreativitással, beszélgetésekkel az olvasás-élményről, az olvasás és tanulás fontosságának su-gallásával. Meséléssel, közös játékkal, mindig a gyermekek korának megfelelő olvasmányok ajánlásával, feladatok kínálásával meg lehet alapozni az olvasóvá nevelést, el lehet érni az önművelődésre, a könyvtár használatára való belső igényt. Az olvasás fejlesztő erővel is bír, hisz bővül a szókincs, fejlődik a gondolkodás, a képzelőerő, a problémameg-oldó készség, a memória, a kommunikáció, írásbeli készség, de az olvasási nehézséggel küzdők olvasáshoz való viszonya is javul. A könyvtáros együttműködik a tanítókkal, tanárokkal, szülőkkel így hatékonyan támogatni tudja a speciális igényű, olvasási nehézséggel küzdő diákok olvasási igényeit is. Olvasásnépszerűsítő tevékenységet végez élő szavas könyvajánlásokkal, faliújságon történő és digitális (internetes) megjelentetéssel és különleges olvasási programjaival (otthon olvasás, könyvajánló plakátkészítés, meseírás).

Média- és információs műveltség oktatása: a 21. századi folyton változó digitális és információs társadalomban nagyon fontos feladata az oktatásnak a különféle platformon megjelenő információk megértetése, a köztük való eligazodás, szűrés, értékelés, felelősségteljes előállítás és használat a megtanítása az iskola közösségének tanulóival annak érdekében, hogy felelősségteljes, etikus tagjaivá váljanak a társadalomnak. Törekedni kell arra, hogy a tanulók magabiztossá váljanak a problémák megoldásában, tudják a releváns, megbízható információt keresni és megtalálni, a technológiai eszközöket minél szélesebb körűen használni. Képesek legyenek önállóan és csoportban dolgozni, a tanult ismereteket megfelelően kommunikálni, „otthonosan mozogjanak” ha megtalálják és ha nem találják a megfelelő információt, azaz alkalmazkodjanak törekedve a minőségi munkavégzésre.

Kutatásalapú tanulás: az élő szavas kommunikáción vagy a tankönyvbe leírt tananyagot túl a kreatív tanulás, mint cél elérését is magába kell foglalnia az iskolai könyvtári munkának. Az esszék, házi feladatok, prezentációk elkészítésének kutatási folyamata - tervezés, információ keresés, gyűjtés, válogatás, jegyzetelés, átszerkesztés, információ gazdálkodás, holista tanulás, memorizálás,

bemutató, megosztás, értékelés - alapvető készségekké, belsővé válását kell kezdeményezni, megtanulását-használatát segíteni, fejleszteni. A 2002-ben Mező Ferenc által kidolgozott OxIPO (2018 előtti szakirodalomban még IPOO mozaikszóval címkézett) tanulásmódellet alapuló „minimum” program (OxIPO minimum program) a kreativitás és tanulás kapcsolatára épülő tanulásfejlesztéshez nyújt segítséget, ezért kezdeményezőnek kell lenni ezen módszertani ismeretek alapjainak elsajátítására. Ennek legeredményesebb megvalósulásához azonban a kutatási folyamat elemeinek ismerete és használata mellett az egyes tanulóknak a tanulás-szervezési, organizációs szokásaik megváltoztatására való hajlam is szükséges (Mező, 2002; 2011; Mező és Mező, 2011).

Technológiai integráció: a könyvtári technológia egyes elemeit a könyvtárosnak elérhetővé kell tennie az egyes osztálytermekben és azokon túl is. Az iskolai könyvtárosnak segíteni kell megtanulni diákoknak és tanároknak egyaránt a keresési stratégiákat, a világhálón való tájékozódás, forráskutatás technikáit, az adatbázisok használatát.

Tanárok szakmai fejlődése: Az iskolai informatikus könyvtáros együttműködik intézménye pedagógusaival, olyan (új) források biztosításával, új dokumentumokkal, technológiákkal mely támogatja azok szakmai fejlődését, hozzáférési pontként biztosítja a könyvtár széleskörű használhatóságát (könyvtárközi kölcsönzés, személyes digitális elérés biztosítása, belső tárhely).

A fentiekből látható, hogy a jól képzett iskolai könyvtáros a szűkebb és tágabb környezetében lévő oktatásban résztvevőkkel olyan összhangban dolgozik együtt, hogy az a tanulók számára a legkedvezőbb tanulási élményt biztosítsa, szakértelmével hozzájárulva az iskolai célkitűzéseinek megfelelő tanítási-tanulási tevékenységének tervezéséhez, fejlesztéséhez és megvalósításához.

Az iskolai könyvtár új funkciói

Az iskolai könyvtár funkciói az eddig megszokott funkciókhoz viszonyítva újabbakkal is bővülnek, melyek szükségességét pont a 21. században tapasztalható változások idézték elő. Ezek az új

funkciók egyrészt a segítő-fejlesztő tevékenység könyvtári keretek között történő megvalósítása felé hatnak, másrészt a könyvtárt új pedagógiai metódusok bevezetésére alkalmas térére varázsolja, ilyen új módszer lehet például az élménypedagógia.

A könyvtár mint segítő-fejlesztő információs központ

A könyvtár új funkciói között lehet a segítő-fejlesztő tevékenység biztosítása. Ennek szükségét az iskolai tanulók sokszínűsége adja. Az integráció szellemében a hazai iskolákba az átlagos képességű tanulók mellett számos különleges bánásmódot igénylő gyermek is jár. A különleges bánásmódot igénylő gyermekek a sajátos nevelési igényűek; beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézséggel élők és a kiemelkedő képességekkel rendelkező tehetségek (törvény a köznevelésről, 2011).

A könyvtár segítő-fejlesztő tevékenységek színterévé is válhat, különösen abban az esetben, ha a könyvtáros fejlesztőpedagógus végzettségű.

A könyvtári munka folytonos finomítása, a fejlesztőpedagógus könyvtárosnak gyermekközpontú, produktivitást kezdeményező, empátikus személye és munkája a tanulók számára észrevétlen módon az önművelődés belső igényére motivál, törekszik az eredményes tanulásra, a tanulási probléma, nehézség megelőzésére, korrekciójára és/vagy a kreativitás fejlesztésére.

A könyvtár kitűnő lehetőség a fejlesztő pedagógiai tevékenység megvalósítására, mivel a könyvtár bázisa a könyvek és egyéb információhordozók helybeli elérése és azonnali biztosítása. A digitális eszközök széles körű elterjedése, azt ezt kiváltó gyors és azonnali információáramlás és a tudáshoz való hozzáférés bővülő kínálata változást eredményeztek a tanulók és pedagógusok életében is. Ám ebben a digitális világban sem lehet mindent csak az online térben megtanulni, szükség van legőszibb információhordozókra, a könyvekre is. A könyvek használata seregnyi fejlesztő hatással bír, így előmozdítja többek között a képzelet, szókinccs, gondolkodás, tájékozódás, szövegértés, következtetés, memorizálás, önkifejezés, kommunikáció, viselkedés fejlődését.

Ebbe a folyamatban a fejlesztő pedagógus – könyvtáros nagyon sok módon bekapcsolódhat a

tudatos és tervszerű fejlesztő-segítő programok összeállításával.

Az iskolai könyvtár segítő-fejlesztő konkrét tevékenységei a teljesség igénye nélkül a következők lehetnek:

- A könyvtáros képzéseiben elsajátított direkt tanulás módszertani segítségnyújtása. Javaslat: OxIPO alapú tanulásfejlesztés (Mező, 2011; Mező és Mező, 2019).
- Olvasásnépszerűsítő és tanácsadó beszélgetések.
- Helyben használat biztosítása olvasásra, tanulásra, kutatómunkára, alkotásra. A helyben használat biztosításának egyik alternatívája még a fejlesztő játékok könyvtári polcra történő használata, mely során könyvtáros és tanuló partnerekké válnak, beszélgetnek, játszanak, tapasztalnak, miközben észrevétlen gondolkodik, következtet, kommunikál, szabályt követ, sikert vagy kudarcot él meg a tanuló azt megfelelő kommunikáció és magaviselet megtartásával.
- Könyvtárhasználat, információkeresés megtanulására is lehetőséget adó csoportprofilra szabott könyvtári foglalkozások.
- Online könyvtári oldal az iskola weboldalán: tanulói produktumokkal, könyvtárhasználat elméleti leírásával, azt gyakoroltató online feladatokkal, letölthető könyvekkel, könyvajánlókcal, kvizekkel, szakirodalmi adatbázisokkal (MTA Helyesírási Portál, online szinonima szótár)...
- Témahetek (CodeWeek, Digitális, Fenntartható), jeles napokra épülő hét (népmese hete, Márton hete, kultúra hete stb.) során szervezett játékos feladatok, feladatlapok, rejtélyek és rejtvények.
- Rendszeresen kiírt fotópályázat: produktumainak kiadványai megjelennek virtuális kiállításon az iskola bejáratánál elhelyezett képernyőn, online fotóalbum formájában, tanévet átfogó asztalinaltáron.
- „Én mesém” meseíró pályázat, mely a hagyományos toll-papír technikán túl lehetőséget kínál digitális mese írására és illusztrálására, például a Lapoda mese program használatával.

Produktuma megjelenik a könyvtári faliújságon, és az iskola saját online mesekönyvében a könyvtár internetes oldalán.

- „Kedvenc könyvem” könyvajánló plakátkészítés, mely teljesen kitöltött A/4 lapon rajzos, rövid szöveges és író-cím hivatkozással ellátott dokumentum. Produktuma a faliújságon, iskolai képújságon és a könyvtár olvasó ajánlatában jelenik meg a weben.
- Könyvtári feladatlapok, rejtvények kínálása saját motiváltság szerinti önművelődésre, szóra-kozásra, tanulásfejlesztésre.
- „Vak” kölcsönzésekkel Kinder tojásba rejtett rövid bibliográfiai leírás alapján történő könyv megkeresése - vagy natúr csomagolópapírba csomagolt könyv (azon csak rövid tartalomleírással) vakkölcsönzése és minimum 20 oldal olvasása.
- Élő szavas könyvajánló, könyvbemutató előadás alsó tagozatosoknak vagy prezentációkészítés-előadás felső tagozaton könyvtári foglalkozásokon vagy könyvtárinformatikai tanórakon.
- Versenyekre történő felkészítés.
- Együttműködés más könyvtárakkal (gimnáziumi, városi), valamint részvétel a rendezvényeiken, versenyeken.
- Fejlesztő játékok használatának, más tanórákra történő pedagógus általi kölcsönzésének lehetősége az iskolai könyvtárból.
- Dekorációkészítés, kisebb ajándéktárgyak (fontott karkötő) készítése, melyek fejlesztik a gondolkodást, ügyességet, koncentrációt. Sikerélményhez juttatják az egyént az alkotás elkészültével és annak felhasználásával.
- Szívesen fogadás, mosoly és „jó szó”, a pozitív megerősítés szóban és az elkészített és leadott munkák megjelentetésével (belső dekorációként, faliújságon, kivetítőn, könyvtári weboldalon) az individualitás megerősítésének legfontosabb módja.
- A mindennapokon túl a foglalkozásokon gyakori szóbeli és vagy írásbeli dicséret, a versenyek díjai (emléklapot és kisebb ajándékot minden résztvevő kap!) is motiváló hatásúak lehetnek.

Ezen segítő-fejlesztő lehetőségek tára a továbbiakban még bővíthető. Többségüket a váratlanul felmerülő igények, a jelennek megfelelő érdeklődés szüli. Valamennyi könyvtári térben tanórai keretek között vagy választott szabadidős programként zajlik és mindegyike direkt vagy indirekt módon segíti és fejleszti az iskolai előre menetelt. Mindezek mellett ösztönözni kell a pedagógust, a szülőt és gyereket is az olvasott, élő szóban elmondott meséken, történeteken, magyarázatokon keresztül ismeretszerzésre, következtetések levonására az életről. Emellett a közös beszélgetések, játékok, mesélés, kornak megfelelő olvasmány ajánlata, tanácsadás is hozzájárul az olvasóvá neveléshez. A tanulásfejlesztés, a viselkedésrendezés is bekerülhet az iskolai könyvtár szolgáltatásai közé, a fejlesztő pedagógus-könyvtáros irányításával.

Konkrét céllá kell tenni a könyvtári szoba nyugodtságának, nyitottságának, alternatív módszertárának, fejlesztő tevékenységeinek, pozitív énkép kialakító, partneri viszonyt megteremtő feltételeinek, az információkeresés-, könyv és könyvtárhasználat technikájának elsajátítására alkalmas tér kihasználását, így kialakítva a fogékonyságot az ismeretek tapasztalati megalapozását, a kreativitást, tanulási nehézségek leküzdését a tanulóknál. A tanulási nehézségek, tanulási problémák megoldását és a produktív tanulást célzó, tanulók számára szabadon elérhető segítő-fejlesztő könyvtári tevékenységek módszerek, eszközök, lehetőségek száma végtelen. Sikerük a fejlesztő pedagógus-könyvtáros személyiségétől, elhivatottságától, az általa végzett munka szakmaiságától, ötletgazdagságától, és az őt hatékonyan támogató iskola-polgároktól függenek. A könyvtári térben zajló szorongást csökkentő, beilleszkedést segítő, tanulási képességeket, motivációt és viselkedéskultúrát is fejlesztő, a kutatómunkát támogató tevékenységek, programok és a könyv és könyvtárhasználati órák az önálló tanulás, információszerzés és feldolgozás alapjai.

A könyvtár, mint élménypedagógiai színtér

Az iskola pedagógiai hatásrendszerében megtalálható minden, ami a nevelés és a szocializáció

szakaszaiban fontos ahhoz, hogy az értékek átadása, a személyiség harmonikus fejlődése, társas kapcsolatok fejlesztése hatékonyan történjen. A tanulás olyan tevékenység, mely folyamatában valamely ismeretet, képességet sajátítjuk el.

A 21. századi felgyorsult, információgazdag világban a skolasztikus, egyoldalú, formális oktatási módok helyett a közvetlen tapasztalásra, a gyermek aktív tevékenységén keresztüli oktatásra van szükség az iskolákban is. A tanulók tanulási érdeklődésének, motiváltságának felkeltése és fenntartása érdekében célszerűvé és szükségszerűvé vált a tevékenységközpontú, tapasztalati, élményen alapuló tanítás-tanulás bevezetése az intézményekbe. Az élménypedagógia tartalmazza mindazt, amit a hagyományos oktatástól elvár(t)unk (ismeretátadás, rendszerezés, elmélyítés), azonban ezeken túl fő célja a személyes készségek (önismeret, önértékelés, szociális kompetenciák, felelősség) magasabb fokra történő fejlesztése (Mező, 2015). Az élménypedagógia két szervezési formája az outdoor és indoor, vagyis a kültéri és beltéri élménypedagógia alternatívái segítségével törekszik az élmények minél nagyobb mértékű kihasználására: könyvtár, fotózás, előadás, videó, rajz, zene, így a tudás belsővé tételére. Az élményfeltáró módszerek, lehetőségek skálája igen széles. A pedagógus által alkalmazott technika az optimalizációs, ismeretek visszacsatolásán alapuló, kooperatív, projekt módszer, interkulturális, tanítási dráma, médiapedagógia, felfedezés-, probléma alapú-, dizájn, kutatás alapú- vagy számítógépes tanulás módszere is lehet.

Az élménypedagógiában a szabályok csak egyfajta keretek adnak a gyakorlat: kérdezz, ötletelj, válassz, cselekedj, értékelj lehetőségeinek általi gyermeki alkotásra, a megoldás felfedezésére, a tanulási problémák leküzdésére, korrigálására.

Az iskolai könyvtári terének és szolgáltatásainak, programjainak, eszközeinek sajátosságai lehetőséget adnak a fentiek közötti választásra, azok széles körű kihasználási lehetőségeire az OxIPO tanulásmódszertan kreativitás és élményfaktorral történő kombinálására a könyvtári foglalkozásokon vagy a szabadidő hasznos eltöltésének idejében (Mező, 2015).

Konkrét javaslatok a könyvtárban megvalósítható élménypedagógiai programokra:

- Mesés torna: a kisiskolások mesefoglalkozása során a fejlesztő könyvtáros az elolvasott mese segítségével igyekszik a gyermekek kedvét meghozni vagy megtartani a mozgásos tevékenységekre. Az történetbe épített fejlesztő hatású mozgásra épülő feladatok, játékok segítségével a tanulók lelkesen igyekeznek a rászoruló mesehősön segíteni.
- Mesés feladatok: az együttműködésre nevelésének egyik kiváló lehetősége alsó tagozatos gyerek körében a mese. A foglalkozás bevezetése olyan fejlesztő pedagógus könyvtáros által íródott mesével kezdődik, mely alapja a foglalkozás megvalósítandó céljának, ezen történet cselekményére épülnek a további feladatmegoldások.
- Játsszunk színházat, avagy drámajáték a könyvtárban: magatartás, figyelem, kreativitás, beszéd- és kifejezőkészség, valamint személyiségfejlesztő, de segít a külvilág megismerésében, az ismeretek mélyítésében, a feszültség oldásában is. A gyerekek figyelemmel, érdeklődve hallgatnak meséket, mondákat és szívesen vesznek részt az élményen keresztül ismeretátadás játékos feladataiban is.
- Papírszínház: nagyszerű lehetőség a könyvtári környezetben megvalósuló képi és vizuális fejlesztésen túl a szókincs-, figyelem-, olvasás és szövegértés, kommunikáció, rendszerezés fejlesztésére is, miközben, a mesék előadása során fejlődik a tanulók individualitása is.
- Kutatómunka: a több alkalmas foglalkozáson az alap könyv és könyvtárhasználati jártasság mellé az OxIPO tanulási modell elemei élményszerűen elsajátíthatók, valamint az összegyűjtött ismeretek, képek és a meglévő tudás felhasználásával, hatékony rendszerezésével, grafikai ábrázolással mind papír alapon (akár csoportban is), mind pedig digitálisan, egyénileg dizájn alapú, látványos plakátok, vagy gondolattérképek, időegyeneselek készíthetők el.
- Kiskönyvtárosok vagy könyvtári segítők: aktív könyvtári tevékenységért: olvasásért vagy kü-

lönböző könyvtár által kínált segítő-fejlesztő tevékenységben való részvétel, illetve a tanuló önmagához képesti kiemelkedő eredmény elérésért járó jutalomként, vagy olykor csak a „rossz nap” feletti győzelem érdekében a tanulók átmenetileg „kiemelt rangú” szerepet kapnak a könyvtárban, mely plusz önbizalmat adva jutalomként ösztönöz a további kitartó munkára vagy épp átlendíti őket a nehéz pillanatok megélésében.

- IKT a könyvtári foglalkozásokon: az információs és kommunikációs eszközök alkalmazása a tanítás-tanulási folyamatban manapság már elvárás a szülő, a diák és a társadalom részéről is. Ezek használata lehetővé teszi a még szélesebb körű módszertanok, élménypedagógiai elemek (projekt, vita, játék, média), digitális tananyagok, tartalmak előállítását, használatát. Ma már mindenkinek szüksége van digitális írástudásra, az eszközök alap szintű használatának ismeretére. Ezek segítségével a többoldalú (vizuális és verbális) prezentációs, egyéni sikerélmények, a tanulási képességek fejlődése, hatékony figyelem összpontosítás, interkulturális, egyénre szabott oktatás, tanulásra való motiválás lehetőségét kínálja a tanulási képességek folyamatos fejlesztése, élményszerzés által.
- E-könyvtári foglalkozások: az informatika teremben zajló foglalkozások lehetőséget biztosítanak a számítógép és internet által biztosítva figyelemfelkeltő, kutatásalapú, élményszerű, az OxIPO tanulási modell egyes elemeinek elsajátítását célzó feladatok megoldására. Ilyen felfedezéssel és élménygazdag lehetőség például a saját készítésű online zöld könyvtári felület vagy a szabadulószooba jellegű egymásra épülő kutatáson alapuló információkeresést is támogató feladatok megoldásai.
- BeeBot padlórobot: olyan eszköz a pedagógiai gyakorlatban, mely kiválóan alkalmazható bármely tanórán a tanítási és tanórán kívüli foglalkozások során is kiterjedt kompetenciafejlesztésre. A kis padlórobot előre elkészített pályán, a pedagógus

kreativitásától és a tanulók előzetes ismereteire épülő feladatmegoldásokra ad lehetőséget előre beprogramozott lépések sorozatával. A robotméhecske támogatja az irányok megtanulása mellett az egyes tantárgyi alapismeretek elsajátítását is térben. Az eszköz típusfeladatai elkészíthetők papír alapon is, melyen a pályán lévő ikonok és robotméhecske pozíciója által az adott feladat megoldására iránymutató nyilak helyes sorrendben történő megadása adja a választ. A papír alapú feladatmegoldás ellenőrizhető egyénileg is a BeeBot segítségével. Ez az eszköz rendkívül jól fejleszti a figyelmet, algoritmikus gondolkodást, problémamegoldást, kreativitást, magatartást, játékszerűsége élményszerűvé teszi a tanulási folyamatot és annak fejlesztését.

„A jó iskolai könyvtár szíve minden iskolai tanulóközösségnek. Az iskolai könyvtárak képesek rugalmas kereteket biztosítani a tanuláshoz, ahol a projektmunkának, az egyéni tanuláshoz és a közösen végzett kutatáshoz egyaránt tere van... A jó könyvtárak a tanárokat segítik abban, hogy a tanítási stratégiák széles skáláját alkalmazzák.” (Bartók, 2010).

Összefoglalás

Az iskolai könyvtár a hely, mely az oktatási intézményen belül működik. A hely, mely eltér az iskola többi tantermétől. A hely ahol jó lenni, melyben szinte csak gyerekek vannak, így működését, szolgáltatásait is az ő igényük határozza meg. A hely, ahol lehet beszélgetni, olvasni, kutatni, kölcsönözni, kreatívkodni, játszani, önállósodni, azaz észrevétlen is fejlődni. A hely, mely jellegénél fogva elvárás nélkül is mindenkit a jó magaviseletre készítet, így nyugodtan és a megfelelő támogatás mellett lehet tanulni.

E tanulmány bemutatta, annak fontosságát, hogy az iskolai könyvtár hagyományos funkciói mellett érdemes az új könyvtárpedagógiai funkcióbővítésen is elgondolkodni, és hasznos lehet a könyvtárra, segítő-fejlesztő információs központként vagy élménypedagógiai centrumként gondolni. A tanítás-

tanulás és a fejlesztő pedagógiai folyamatokban az iskolai könyvtár a könyvtáros-fejlesztő pedagógusa vezetésével megújuló fejlesztő-segítő információs központként szerves része kell, hogy legyen az általános iskolai intézménynek. Segítségnyújtást nyújthat annak felismerésében, hogy az iskolapolgárok által szabadon elérhető könyvtári térben végzett tevékenységek száma végtelen, sikerük és hasznosságuk a hátránykompenzálást, a tehetséggondozást, a kreatív tanulást szolgálja. A tanulás megalapozásában, hatékony támogatásában elengedhetetlen a gyermekbarát, gyermekközpontú környezetben történő, szorongás csökkentő, beilleszkedést segítő, kutatómunkát, kreativitást támogató tevékenységekkel, programokkal történő módszerek alkalmazása. Az OxIPO tanulásfejlesztő -, az élménypedagógiai -, fejlesztőpedagógiai módszereket (Mező, 2011; Mező 2015) ismerő, ötletgazdag, példamutató szakember segítő-fejlesztő könyvtári tevékenységekkel és élménypedagógiai lehetőségekkel, a 21. századi kihívásoknak megfelelően, megújuló funkciókkal igyekszik támogatni a könyvtár pedagógiai programját, a fejlesztő-könyvtáros célkitűzéseit.

Az iskolai könyvtár feladatának fejlesztő pedagógiai szemmel történő működtetése új lehetőségeket kínál az intézmény számára. Jelen tanulmányban ehhez a 21. századi digitális világban megvalósuló munkához, a célok teljesüléséhez, annak elméleti alapjainak átgondolásához, a tudatos fejlesztő pedagógiai és könyvtárpedagógiai feladat tervezéséhez, szervezéséhez nyújtottunk információkat az olvasó számára.

Irodalom

- Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata. Net: <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-hu.pdf> Letöltés: 2021.08.11.
- Bartók Gy. (2012). „A könyvtár az iskola szíve”. Net: <http://ki2.oszk.hu/3k/2012/10/a-konyvtar-az-iskola-szive/> Letöltés: 2021.08.11.
- Fűz N. (2018). *Az iskolán kívüli tanulás gyakorlatának, megítélésének és hatásának vizsgálata általános iskolás tanulók, pedagógusok és intézményvezetők körében*. PhD értekezés, Szeged.

- Kiegészítő Útmutató az Oktatási Hivatal által kidolgozott, Útmutató a Pedagógusok minősítési rendszerében a Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatba lépéshez c. dokumentumhoz. Könyvtár (könyvtártnár). Oktatási Hivatal. Net:
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/pem/konyvtar_kieg_2017.pdf Letöltés: 2021.08.13
- Könyvtár Intézet (2012). *A magyar könyvtári rendszer rövid áttekintése és stratégiai terve*. Budapest. Net:
https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2012/11/OKK_hatteranyag.pdf. Letöltés ideje: 2022.05.30.
- Mező F. (2002). *A tanulás stratégiája*. Pedellus Novitas Kiadó, Debrecen
- Mező F. (2011). *Tanulás: diagnosztika és fejlesztés az IPOO-modell alapján*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező F. (2017). *Fejlesztő pedagógia-elmélet és gyakorlati példatár a képességfejlesztés köréből*. Kocka Kör, Debrecen.
- Mező F. és Mező K. (2019). Az OxIPO-modell – az interdiszciplináris kutatások egy lehetséges értelmezési kerete. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 1. 9–21. DOI:10.35405/OXIPO.2019.1.9
- Mező K. (2015). *Kreativitás és élménypedagógia*. Kocka Kör, Debrecen.
- Schultz-Jones, B. és Oberg, D. (Eds) (2015). *IFLA Iskolai könyvtári útmutató*. Könyvtárostánárok Egyesülete, Budapest. Eredeti mű: Schultz-Jones, B., Oberg, D. (szerk., 2015): *IFLA School Library Guidelines*, 2. átd. kiad., Hága, International Federation of Library Associations and Institutions.